

Ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων στην ενδυνάμωση των προσδοκιών των ενηλίκων εκπαιδευομένων στα Σωφρονιστικά Καταστήματα των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ)

The role of the adult educator in strengthening the expectations of adult learners in the Penitentiary Stores of Second Chance Schools (SDE)

Μαρία Ηλία, Φιλολόγος, ΜΔΕ «Επιστήμες της Αγωγής» ΕΑΠ, mary082il@gmail.com

Σοφία Καλογρίδη, ΣΕΠ ΕΑΠ, skalogridi@gmail.com

Maria Iliia, Φορέας, Philologist, MSC «Educational Sciences» Hellenic Open University mary082il@gmail.com

Sophia Kalogridi, Hellenic Open University, skalogridi@gmail.com

Abstract: The education of adult prisoners in the Second Chance Schools (SDE) is a particularly important, sensitive and evolving field in education, so continuous research is necessary for its understanding. In this context, the aim of this thesis is to investigate the views of adult educators who teach in Second Chance Schools of Penitentiary Institutions (SDE SK), regarding their role in strengthening the expectations of trainees on issues of their education, but also on their future course. For the conduct of the research, the qualitative methodological approach was used, with the interview as a data collection tool, in which 10 trainers serving in SDE CR participated. According to the results of the survey, trainers analyze their multifaceted role and focus, mainly, on their motivational role, in contrast to trainees who prioritize the pedagogical role of the trainer. The trainers consider themselves supportive towards the trainees and try with pedagogical means to enhance the confidence of the trainees and meet their expectations.

Keywords: Second chance schools, penitentiaries, vulnerable groups, adults educators, expectations of educators

Περίληψη: Η εκπαίδευση ενηλίκων φυλακισμένων στα Σωφρονιστικά Καταστήματα των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) αποτελεί έναν ιδιαίτερα σημαντικό, ευαίσθητο και εξελισσόμενο τομέα στην εκπαίδευση, γι' αυτό η συνεχής έρευνα είναι αναγκαία για την κατανόησή του. Στο πλαίσιο αυτό, ο στόχος της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτών ενηλίκων, που διδάσκουν σε Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας των Σωφρονιστικών Καταστημάτων (ΣΔΕ ΣΚ), ως προς τον ρόλο τους στην ενδυνάμωση των προσδοκιών των εκπαιδευομένων σε ζητήματα της εκπαίδευσής τους, αλλά και για τη μελλοντική τους πορεία. Για τη διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση, με εργαλείο συλλογής δεδομένων τη συνέντευξη, στην οποία πήραν μέρος 10 εκπαιδευτές, που υπηρετούν σε ΣΔΕ ΣΚ. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας οι εκπαιδευτές αναλύουν τον πολύπλευρο ρόλο τους και εστιάζουν, κυρίως, στον εμπνευστικό

τους ρόλο σε αντίθεση με τους εκπαιδευόμενους που έχουν προτεραιότητα τον παιδαγωγικό ρόλο του εκπαιδευτή. Οι εκπαιδευτές θεωρούν πως είναι υποστηρικτικοί απέναντι στους εκπαιδευόμενους και προσπαθούν με παιδαγωγικά μέσα να ενισχύσουν την αυτοπεποίθηση των εκπαιδευομένων και να ανταποκριθούν στις προσδοκίες τους.

Λέξεις κλειδιά: Σχολεία δεύτερης ευκαιρίας, σωφρονιστικά καταστήματα, ευάλωτες ομάδες, εκπαιδευτής ενηλίκων, προσδοκίες εκπαιδευομένων.

Εισαγωγή

Η εκπαίδευση ενηλίκων στα Σωφρονιστικά Καταστήματα των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) αποτελεί έναν ιδιαίτερα σημαντικό τομέα της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Σε μια κοινωνία που αλλάζει συνεχώς, τα ΣΔΕ προσφέρουν μια δεύτερη ευκαιρία σε αυτούς που, για διάφορους λόγους, δεν κατάφεραν να ολοκληρώσουν τη βασική τους εκπαίδευση, κατά τη διάρκεια της νεότητάς τους, όπως οι φυλακισμένοι. Η ανάγκη για δια βίου μάθηση, αλλά κυρίως η ανάγκη για ομαλή, κοινωνική επανένταξη μετά την έκτιση της ποινής τους καθιστούν απαραίτητη την εκπαίδευση αυτής της ομάδας. Ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων στα ΣΔΕ είναι καθοριστικός. Ο εκπαιδευτής είναι αυτός που επηρεάζει την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων, την ποιότητα της μάθησης και τις προσδοκίες των εκπαιδευομένων. Η εμπειρία, η κατάρτιση και οι παιδαγωγικές τεχνικές του εκπαιδευτή είναι κρίσιμες για την επίτευξη των στόχων της εκπαίδευσης των ενηλίκων εκπαιδευομένων. Ο βασικός στόχος της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτών ενηλίκων, που διδάσκουν σε ΣΔΕ ΣΚ, ως προς την ενδυνάμωση των προσδοκιών των εκπαιδευομένων σε ζητήματα κυρίως της εκπαίδευσής τους. Τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην έρευνα ήταν:

- *Πώς αντιλαμβάνονται οι εκπαιδευτές τον ρόλο τους στην ενδυνάμωση των προσδοκιών των εκπαιδευομένων στα ΣΔΕ Σωφρονιστικών Καταστημάτων, κατά τη διάρκεια παρακολούθησης του προγράμματος εκπαίδευσης ενηλίκων;*
- *Ποιες είναι οι προσδοκίες των εκπαιδευομένων, σύμφωνα με τους εκπαιδευτές, από τη φοίτησή στα ΣΔΕ Σωφρονιστικών Καταστημάτων;*
- *Ποιοι είναι οι τρόποι με τους οποίους οι εκπαιδευτές ενδυναμώνουν τις προσδοκίες των εκπαιδευομένων στα ΣΔΕ Σωφρονιστικών Καταστημάτων;*

Η εργασία/άρθρο είναι δομημένη σε τρία μέρη, τα οποία ακολουθούν: Το θεωρητικό πλαίσιο, η μεθοδολογία με την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας και τα συμπεράσματα.

1. Θεωρητικό πλαίσιο.

1.1. Ο θεσμός των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ)

Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας είναι θεσμοί που ακολουθούν τους κανόνες της δια βίου

μάθησης και της εκπαίδευσης ενηλίκων. Τα σχολεία αυτά απευθύνονται σε ενήλικες, ηλικίας κυρίως 18 έως 30 ετών, αλλά και μεγαλύτερους, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να συνεχίσουν τις σπουδές τους, αφού για διάφορους λόγους δεν κατάφεραν να ολοκληρώσουν την εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση.

Ο όρος για τα ΣΔΕ διατυπώθηκε για πρώτη φορά το 1995 στο κείμενο «Λευκή Βίβλος» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και συγκεκριμένα στο «Διδασκαλία και Μάθηση: προς την κοινωνία της μάθησης», που αφορά την εκπαίδευση και την κατάρτιση ενηλίκων (Βεκρής, 2010· EuropeanCommission, 1995).

Σκοπός της δημιουργίας αυτής της κατηγορίας σχολείων σύμφωνα με τη «Λευκή Βίβλο» είναι να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της περιθωριοποίησης και του κοινωνικού αποκλεισμού που βιώνουν τα άτομα, που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο (EuropeanCommission, 1995).

Στην Ελλάδα, η θεσμοθέτηση των ΣΔΕ πραγματοποιήθηκε με την ψήφιση του Νόμου 2525/97 (ΦΕΚ Α 188/ 23-09-1997). Ο συγκεκριμένος τύπος σχολείων εποπτεύεται από το Ινστιτούτο Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης, το οποίο υπάγεται στο Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΦΕΚ Β/ 1861/08-07-2014). Η ίδρυση των ΣΔΕ έγινε με βάση τη συνεργασία του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων με τη Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης.

Το πρώτο ΣΔΕ στην Ελλάδα ξεκίνησε να λειτουργεί πιλοτικά το 2000 στην περιοχή του Περιστερίου, μια επιλογή καθόλου τυχαία, καθώς η συγκεκριμένη περιοχή σημείωνε υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού και ανεργίας (Βεκρής, 2010). Τον επόμενο χρόνο ιδρύονται πειραματικά άλλα τέσσερα ΣΔΕ στις Αχαρνές, στην Πάτρα, στην Τυλισό Ηρακλείου Κρήτης και στη Θεσσαλονίκη (Βεκρής, 2010). Το 2003 ιδρύονται άλλα δεκατρία ΣΔΕ στον ελληνικό χώρο, σε μεγάλες πόλεις Νομών. Κατά την περίοδο 2000 - 2003 διαμορφώθηκαν τα βασικά χαρακτηριστικά και οι αρχές των ΣΔΕ στην Ελλάδα και κατατέθηκε η Υπουργική Απόφαση 2373/2003, που αφορούσε την οργάνωση και τη λειτουργία των σχολείων αυτών. Σήμερα λειτουργούν συνολικά εβδομήντα έξι (76) ΣΔΕ σε όλη την ελληνική επικράτεια και από αυτά τα δώδεκα έχουν ιδρυθεί μέσα σε σωφρονιστικά καταστήματα και τα είκοσι τρία λειτουργούν ως παραρτήματα.

1.2. Τα χαρακτηριστικά των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ): Προγράμματα Σπουδών, Λειτουργία, Εκπαιδευτικοί.

Τα ΣΔΕ αποτελούν ένα καινοτόμο εγχείρημα τόσο για τον ελληνικό όσο και για τον ευρωπαϊκό χώρο, έχοντας μεταρρυθμιστικό χαρακτήρα, εισαγάγουν νέες μορφές διδασκαλίας και νέα προγράμματα (Βεκρής, 2010). Βασικός στόχος των ΣΔΕ είναι να βοηθήσει τα άτομα εκείνα, που δεν έχουν τα απαραίτητα προσόντα, ούτε τις ικανότητες και δεξιότητες που απαιτεί η αγορά εργασίας, ώστε να ολοκληρώσουν με επιτυχία την υποχρεωτική εκπαίδευση και να ενταχθούν ομαλά μέσα στην κοινωνία (Νόμος 3369/2005, άρθρο 3). Η εκπαίδευση στα σχολεία αυτά διαφέρει παντελώς από εκείνη των σχολείων της τυπικής εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση στα ΣΔΕ εστιάζει στις εκπαιδευτικές ανάγκες των εκπαιδευόμενων, στα ενδιαφέροντά τους και κυρίως στις ανάγκες τους. Μέσα από ειδικά προσαρμοσμένα και ευέλικτα προγράμματα,

γίνεται προσπάθεια να πραγματοποιηθούν οι στόχοι, που έχουν θέσει και να καλυφθούν οι ελλείψεις που έχουν οι εκπαιδευόμενοι, χωρίς βέβαια να αγνοούνται οι προσδοκίες τους.

Το Πρόγραμμα Σπουδών που ακολουθείται στα ΣΔΕ είναι διαφορετικό από εκείνο των σχολείων της τυπικής εκπαίδευσης με βάση το περιεχόμενό τους, τη μεθοδολογία τους και την αξιολόγηση που επιδέχονται. Εφαρμόζονται δηλαδή διαφορετικές παιδαγωγικές πρακτικές και μέθοδοι διδασκαλίας με σκοπό να συνδεθεί το σχολείο με την τοπική κοινωνία (Λάλος, 2011). Σύμφωνα με την έρευνα των Ανάγνου&Βεργίδη (2008) τα ΣΔΕ ακολουθούν όχι μόνο τη στρατηγική της συμπληρωματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, αλλά και τη στρατηγική της προσωπικής και κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης.

Τα προγράμματα σπουδών βασίζονται στην αρχή των πολυγραμματισμών, στον συνδυασμό δηλαδή των γραμματισμών και των δραστηριοτήτων που καλλιεργούν την ελεύθερη έκφραση των εκπαιδευομένων, έχοντας ως γνώμονα τις τέχνες και τον αθλητισμό (ΦΕΚ Β 1861/08.07.2014). Τα προγράμματα σπουδών των ΣΔΕ περιλαμβάνουν μαθήματα, που αφορούν βασικές δεξιότητες όπως είναι η ανάγνωση, η γραφή και η αριθμητική, δεξιότητες κατάρτισης, κοινωνικές δεξιότητες, πληροφορική και ξένη γλώσσα. Η πληροφορική προωθείται ως το κύριο εργαλείο μάθησης, καθώς αποτελεί κομβικό σημείο σύνδεσης με την αγορά εργασίας. Κατά τη διάρκεια των προγραμμάτων στα ΣΔΕ λαμβάνονται υπόψη οι εμπειρίες των εκπαιδευομένων, καθώς και η πραγματικότητα που οι ίδιοι βιώνουν, ώστε με τον τρόπο αυτόν να αποκτήσουν έναν δυναμικότερο ρόλο μέσα στην κοινωνία.

Η διάρκεια φοίτησης στα ΣΔΕ είναι δυο σχολικά έτη, τα οποία χωρίζονται σε δύο εννεάμηνα και περιλαμβάνουν ωρολόγιο πρόγραμμα 21 ωρών την εβδομάδα (Βεκρής, 2010). Ως προς τη λειτουργία τους τα ΣΔΕ, σύμφωνα με τον Νόμο 4189/2013, πλαισιώνονται από τον διευθυντή, τον υποδιευθυντή, τους εκπαιδευτικούς, τον σύμβουλο σταδιοδρομίας, τον σύμβουλο ψυχολόγο και τους διοικητικούς υπαλλήλους. Ο ρόλος του διευθυντή είναι καθοριστικής σημασίας για την εύρυθμη λειτουργία των ΣΔΕ, καθώς είναι εκείνος που ασκεί και διαμορφώνει εκπαιδευτική πολιτική (Βεργίδης& Ασημάκη, 2008). Σύμφωνα με το ΦΕΚ (Β 34/34/16.01.2008) ο διευθυντής είναι υπεύθυνος για τη διοίκηση του προσωπικού του ΣΔΕ, συνεργαζόμενος με τους τοπικούς φορείς προωθεί του στόχους του σχολείου, το εκπροσωπεί σε δημόσιες συναντήσεις και γενικότερα έχει την ευθύνη για την εφαρμογή του προγράμματος σπουδών και την ομαλή λειτουργία του σχολείου (Βεργίδου, Βεργίδης& Υφαντή, 2018).

Ο Σύλλογος Διδασκόντων αποτελείται από εκπαιδευτικούς, που είναι αποσπασμένοι από τη δευτεροβάθμια και πρωτοβάθμια εκπαίδευση, από ωρομίσθιους εκπαιδευτικούς ή και από εθελοντές εκπαιδευτικούς (Νόμος 4186/2013). Ο εκπαιδευτικός διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στα σχολεία αυτά, καθώς καλείται να διερευνήσει και να αξιολογήσει τις εκπαιδευτικές ανάγκες των εκπαιδευομένων, ώστε να διαμορφώσει κατάλληλα το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Οι εκπαιδευτικοί των ΣΔΕ, επειδή διδάσκουν σε ένα θεσμοθετημένο θεσμό εκπαίδευσης ενηλίκων, λειτουργούν ως εκπαιδευτές ενηλίκων, έχοντας λάβει οι περισσότεροι σημαντική επιμόρφωση στην εκπαίδευση ενηλίκων. Για τον λόγο αυτό, στην παρούσα έρευνα υιοθετήθηκε ο όρος «εκπαιδευτές ενηλίκων».

1.3. Τα ΣΔΕ των Σωφρονιστικών Ιδρυμάτων

Η ίδρυση των ΣΔΕ εντός σωφρονιστικών καταστημάτων αποτελεί μια πρωτοπορία για την κοινωνία, καθώς μέσα από την εκπαίδευση που παρέχεται στα σχολεία αυτά, οι εκπαιδευόμενοι έχουν τη δυνατότητα να χαράξουν μια νέα πορεία στη ζωή τους. Μια πορεία που θα τους επιτρέπει να ενταχθούν ομαλά μέσα στην κοινωνία, συμμετέχοντας στα οικονομικά, πολιτιστικά και κοινωνικά δρώμενα αυτής, ως ενεργοί πολίτες και αφήνοντας πίσω τους το αρνητικό παρελθόν τους μέσα στη φυλακή.

Η εκπαίδευση εντός των φυλακών επιτρέπεται, με βάση τις αποφάσεις του υπουργικού Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, και ακολουθεί τις αρχές και τους στόχους της εκπαίδευσης ενηλίκων, όπως ορίζεται και εκτός ορίων αυτών (Council of Europe, 1990). Επιπρόσθετα, στο κείμενο που αφορά τις Συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης Νο R(89) 12 προβλέπεται ότι η εκπαίδευση εντός σωφρονιστικών καταστημάτων είναι δικαίωμα όλων των κρατούμενων, λαμβάνοντας υπόψη τις εκπαιδευτικές ανάγκες αυτών (Βεργίδης, Ασημάκη & Τζιντζίδης, 2007).

Το πρώτο ΣΔΕ εντός σωφρονιστικών καταστημάτων ιδρύθηκε στην Ελλάδα το 2004 στις δικαστικές φυλακές της Λάρισας. Σήμερα λειτουργούν συνολικά δώδεκα ΣΔΕ σε καταστήματα κράτησης σε όλη την χώρα. Πιο συγκεκριμένα τα καταστήματα κράτησης που λειτουργούν τα ΣΔΕ είναι στα Γρεβενά, στην Κέρκυρα, στη Θεσσαλονίκη, στον Κορυδαλλό, στη Λάρισα, στα Τρίκαλα, στον Ελαιώνα Θηβών, στον Δομοκό, στην Πάτρα, στα Χανιά, στο Μαλανδρίνο και στη Νιγρίτα Σερρών (Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης, 2020).

Ο τρόπος που λειτουργούν τα ΣΔΕ εντός σωφρονιστικών καταστημάτων δεν διαφοροποιείται από εκείνα που λειτουργούν εκτός αυτών. Πιο συγκεκριμένα ο χρόνος φοίτησης και σε αυτά είναι δυο χρόνια, το εβδομαδιαίο πρόγραμμα καλύπτει μαθήματα 21 ωρών, η διδασκαλία πραγματοποιείται βάσει των γραμματισμών, ενώ και η αξιολόγηση των εκπαιδευόμενων γίνεται με τον ίδιο τρόπο. Επιπλέον, παρέχονται και υπηρεσίες συμβουλευτικής προκειμένου να υποστηριχθεί η εκπαιδευτική διαδικασία και να ενημερωθούν οι εκπαιδευόμενοι πάνω σε θέματα, που αφορούν την εκπαίδευση και την εργασία (Ρηγούτσου, 2005).

Ωστόσο, υπάρχουν και κάποιες διαφοροποιήσεις σε σχέση με τα ΣΔΕ των εκτός των φυλακών, καθώς το περιβάλλον αυτό έχει κάποιες ιδιαιτερότητες. Καταρχάς τα μαθήματα στα σχολεία αυτά πραγματοποιούνται πρωινές ώρες. Με βάση το ΦΕΚ Α 291/24-12-1999, η παρακολούθηση των μαθημάτων υπολογίζεται ως εργασία και αφαιρείται από την ποινή. Πιο συγκεκριμένα μία μέρα φοίτησης στα σχολεία αυτά ισοδυναμεί με δύο μέρες ποινής. Επιπλέον, η παρακολούθηση των μαθημάτων δεν αφορά όλους τους φυλακισμένους, αλλά εκείνους που καλύπτουν τα τυπικά προσόντα και λαμβάνουν τη σύμφωνη γνώμη του Πενταμελούς Συμβουλίου Εργασίας Κρατούμενων (ΦΕΚ Α 291/24-12-1999).

Η εκπαίδευση, εντός των φυλακών μέσα από τα ΣΔΕ, επηρεάζει θετικά τη ψυχοσύνθεση όσων συμμετέχουν σε αυτήν. Μέσα από την εκπαίδευση καλλιεργείται το πνεύμα τους και η κριτική τους σκέψη και αυτό τους οδηγεί σε αναθεώρηση πραγμάτων και αξιών. Οι εκπαιδευόμενοι

αντιλαμβάνονται τον νέο ρόλο που έχουν υιοθετήσει ως μαθητές, και ανακαλύπτουν στον εαυτό τους δεξιότητες, ικανότητες, ακόμη και ταλέντα που διαθέτουν, που ποτέ ίσως δεν θα μπορούσαν να φανταστούν. Έτσι λοιπόν, οι εκπαιδευόμενοι εντός σωφρονιστικών καταστημάτων υιοθετούν έναν νέο τρόπο σκέψης, κάνοντας όνειρα και ελπίζοντας σ' ένα μέλλον πιο ελπιδοφόρο, ακολουθώντας μια διαφορετική πορεία στη ζωή τους. Άλλωστε αυτός θα πρέπει να είναι και ο βασικότερος στόχος της εκπαίδευσης εντός των φυλακών (Costelloe&Warner, 2014).

1.4. Ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων στην εκπαίδευση ευάλωτων ομάδων. Η περίπτωση των Σωφρονιστικών Καταστημάτων

Ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων που απευθύνεται σε κοινωνικά ευπαθείς ομάδες, όπως οι φυλακισμένοι, είναι ιδιαίτερα απαιτητικός και περίπλοκος, καθώς απευθύνεται σε μια μερίδα εκπαιδευόμενων με πολλές ιδιαιτερότητες και προβλήματα που χρήζουν ιδιαίτερης μεταχείρισης. Ο εκπαιδευτής ευπαθών ομάδων καλείται να διερευνήσει εξονυχιστικά τις εκπαιδευτικές ανάγκες των εκπαιδευόμενων, να παρέμβει με θετικό τρόπο στην ενίσχυση της αυτοπεποίθησής τους, ανιχνεύοντας και ενισχύοντας τις δυνατότητές τους, ώστε να τους οδηγήσει στην κατάκτηση του εκπαιδευτικού τους στόχου, επιβραβεύοντας κάθε φορά την προσπάθειά τους (Jaques, 2004).

Ο εκπαιδευτής ενηλίκων θα πρέπει να διαθέτει ένα πλέγμα γνώσεων, ικανοτήτων, δεξιοτήτων και στάσεων που θα του επιτρέπουν να ανταποκρίνεται με επιτυχία στις απαιτήσεις του ρόλου που καλείται να υιοθετήσει σε κάθε περίπτωση. Ο Rogers (1999) αναφέρει χαρακτηριστικά τους ρόλους που υιοθετεί ο εκπαιδευτής ενηλίκων κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, αναφέροντας πως οφείλει να ηγείται της ομάδας ως αρχηγός, καθορίζοντας τις εκάστοτε εργασίες, ως εκπαιδευτής θα πρέπει να λειτουργεί ως φορέας αλλαγής, προωθώντας κάθε φορά τις αλλαγές που απαιτούνται, ως μέλος της ομάδας να λειτουργεί σαν πρότυπο για τα μέλη της, αποδεχόμενος τις πιέσεις που αυτή ασκεί και τέλος ως μέλος που λειτουργεί και εκτός ομάδας να αξιολογεί κάθε φορά την εκπαιδευτική διαδικασία.

Σύμφωνα με τον Salzberger-Wittenberg (1996) οι εκπαιδευόμενοι ευπαθών ομάδων βλέπουν στο πρόσωπο του εκπαιδευτή τους τον άνθρωπο, που θα τους μεταφέρει τις γνώσεις και τη σοφία του, και θα αποτελέσει γι' αυτούς πηγή έμπνευσης και θαυμασμού, προσφέροντάς τους κάθε φορά τις κατάλληλες κατευθύνσεις, θα γίνει ο κριτής τους και θα ασκήσει όποια μορφή εξουσίας είναι απαραίτητη, ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες. Ο εκπαιδευτής καλείται δηλαδή να λειτουργήσει με θεραπευτικό ρόλο απέναντι στους εκπαιδευόμενους, λαμβάνοντας υπόψη τη διαφορετικότητα που τους διακατέχει, τους ενθαρρύνει να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία, διαφυλάσσοντας τα δικαιώματά τους, και δημιουργώντας ένα ισορροπημένο κλίμα, όπου προτεραιότητα έχει ο διάλογος και η επικοινωνία (Τσιμπουκλή& Φίλλιπς, 2008).

Ο εκπαιδευτής ενηλίκων που απευθύνεται σε ευπαθείς ομάδες όπως είναι οι φυλακισμένοι, θα πρέπει να διαθέτει ειδικές γνώσεις και δεξιότητες για να μπορέσει να διαχειριστεί και να

αντιμετωπίσει αυτήν την ομάδα εκπαιδευόμενων. Είναι γεγονός ότι οι εκπαιδευόμενοι που βρίσκονται μέσα στο περιβάλλον της φυλακής διακατέχονται από ανομοιογένεια κυρίως επειδή είναι φορείς μιας διαφορετικής κουλτούρας, ανήκουν σε διαφορετικά κοινωνικά στρώματα, έχουν διαφορετικό μορφωτικό επίπεδο και άλλη εθνικότητα.

Σύμφωνα με τον Wright (2005), οι εκπαιδευτές που διδάσκουν μέσα στις φυλακές διαφοροποιούνται από τους υπόλοιπους, επειδή κουβαλούν ένα διαφορετικό σύνολο εμπειριών και δεξιοτήτων και υιοθετούν έναν διαφορετικό τρόπο συμπεριφοράς, καθώς συχνά έχουν να αντιμετωπίσουν συγκρούσεις ή ακόμα και απειλές από τους ίδιους τους εκπαιδευόμενους.

Η μεγαλύτερη πρόκληση που καλείται να αντιμετωπίσει ο εκπαιδευτής των ΣΔΕ σωφρονιστικών καταστημάτων είναι να καταφέρει να δημιουργήσει τόσο με τους εκπαιδευόμενους όσο και με ολόκληρο το προσωπικό μια σχέση εμπιστοσύνης, η οποία θα στηρίζεται στη συνεργασία και στην ασφάλεια (Costelloe&Warner, 2003). Ο εκπαιδευτής καλλιεργώντας μια σχέση εμπιστοσύνης με τους εκπαιδευόμενους, θα καταφέρει να έχει μια ουσιαστική επικοινωνία και συνεργασία μαζί τους, και θα εξαλείψει πιθανά συναισθήματα ανασφάλειας, άγχους, και καχυποψίας που ενδεχομένως τους διακατέχουν (Παπαϊωάννου, Ανάγνου&Βεργίδης, 2016). Έτσι λοιπόν θα υπάρξει η καλύτερη δυνατή συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενων, παρέχοντας τους την κατάλληλη βοήθεια, προκειμένου να επανενταχθούν ομαλά μέσα στην κοινωνία μετά την αποφυλάκισή τους. Οι εκπαιδευτές ενηλίκων για να αντιμετωπίσουν τα ποικίλα προβλήματα, οδηγούνται στην αυτοκατευθυνόμενη μάθηση, αναζητώντας οι ίδιοι πηγές μάθησης, αλλά και μέντορες που θα τους βοηθήσουν στην αντιμετώπισή τους (Καλογρίδη, 2011).

1.5. Οι προσδοκίες των εκπαιδευτών για την εκπαίδευση των εκπαιδευόμενων στα ΣΔΕ Σωφρονιστικών Καταστημάτων

Ο εκπαιδευτής ενηλίκων διαδραματίζει ουσιαστικό και καθοριστικό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία και ιδιαίτερα όταν εμπλέκεται με την εκπαίδευση ευπαθών ομάδων. Οι εκπαιδευόμενοι αυτοί όταν ξεκινούν το ταξίδι της εκπαίδευσής τους, έχουν όνειρα και ελπίδες και προσδοκούν να φέρουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Η προσδοκία τους αυτή έγκειται στην πίστη τους ότι μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία θα προκύψει κάτι καλό για εκείνους. Σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη (2002) με τον όρο «προσδοκία», εννοούμε την αναμονή μιας θετικής εξέλιξης, η οποία τις περισσότερες φορές συνοδεύεται με συναισθήματα ελπίδας. Είναι γεγονός ότι τόσο οι εκπαιδευτές όσο και οι εκπαιδευόμενοι διακατέχονται από προσδοκίες, που αφορούν είτε τους ίδιους και το έργο που θα επιτελούν είτε τους εκπαιδευόμενους τους και τον τρόπο που θα ανταποκριθούν στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι προσδοκίες σύμφωνα με τον Bandura (1997) λειτουργούν ως εσωτερικοί παράγοντες, επηρεάζοντας τη συμπεριφορά του ατόμου, είτε θετικά είτε αρνητικά. Τις περισσότερες φορές οι προσδοκίες λειτουργούν θετικά, βοηθώντας τα άτομα που διακατέχονται από αυτές, να έρθουν πιο κοντά στην επίτευξη των στόχων τους.

Ο εκπαιδευτής λοιπόν θα πρέπει να δείχνει με έμπρακτο τρόπο το ενδιαφέρον του για τον

σωφρονισμό των έγκλειστων εκπαιδευόμενων, χωρίς να νοιάζεται ούτε για την αιτία που βρέθηκαν στην φυλακή ούτε για το πόσο θα διαρκέσει η ποινή τους (Καπέλλου&Χαλούλια, 2019). Το ενδιαφέρον του εκπαιδευτή θα πρέπει να μην περιορίζεται στην απλή μετάδοση γνώσεων, αλλά να συντείνει στη δραστηριοποίηση των εκπαιδευόμενων, ώστε να συμμετέχουν ενεργά καθ' όλη τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Με τον τρόπον αυτόν θα βοηθήσει τους εκπαιδευόμενους να σκεφτούν και να ακολουθήσουν μια διαφορετική πορεία στη ζωή τους από εκείνη που είχαν μέχρι σήμερα.

Από διάφορες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί προκύπτει το συμπέρασμα ότι η παρακολούθηση οποιουδήποτε εκπαιδευτικού προγράμματος κατά τη διάρκεια της έκτισης της ποινής μπορεί να έχει μόνο θετικά αποτελέσματα για τους φυλακισμένους εκπαιδευόμενους. Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας του Parker (1990), φαίνεται ότι οι έγκλειστοι εκπαιδευόμενοι θεωρούν ότι μέσα από τη συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικά προγράμματα, ενισχύεται η αυτοπεποίθησή τους και αυτό τους δίνει τη δυνατότητα να καλλιεργήσουν πτυχές της προσωπικότητάς τους, ώστε να οδηγηθούν μέσω της εκπαίδευσης στην προσωπική τους ολοκλήρωση και ανάπτυξη και να ενταχθούν με ομαλό τρόπο μέσα στην κοινωνία μετά την αποφυλάκισή τους. Στα ίδια συμπεράσματα καταλήγει και η έρευνα του Kett (1995), σύμφωνα με την οποία η συμμετοχή των εκπαιδευόμενων σε κάθε είδους εκπαίδευση μέσα στα στενά όρια της φυλακής συμβάλλει θετικά στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους, βελτιώνοντας τις ικανότητές τους και τις κοινωνικές τους δεξιότητες, ώστε να ενταχθούν ομαλά μέσα στην κοινωνία και να μην υποτροπιάσουν μετά την αποφυλάκισή τους.

Είναι λοιπόν κατανοητό ότι ο ρόλος που διαδραματίζει ο εκπαιδευτής είναι μεγάλης σημασίας για τους ανθρώπους που βρίσκονται μέσα στις φυλακές. Οι προσδοκίες που έχει ο εκπαιδευτής, και γενικότερα ο τρόπος συμπεριφοράς του, καθορίζουν σημαντικά και τις προσδοκίες των ίδιων των εκπαιδευόμενων και τον τρόπο συμπεριφοράς που θα υιοθετήσουν, τόσο κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας όσο και μετά το πέρας αυτής.

2. Η Μεθοδολογία και τα Αποτελέσματα της Έρευνας

2.1. Η Μεθοδολογία της Έρευνας

Η παρούσα έρευνα είναι ποιοτική και ο στόχος της είναι η διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτών ενηλίκων, που διδάσκουν σε Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας των Σωφρονιστικών Καταστημάτων (ΣΔΕ ΣΚ), ως προς τον ρόλο τους στην ενδυνάμωση των προσδοκιών των εκπαιδευόμενων σε ζητήματα της εκπαίδευσής τους, αλλά και για τη μελλοντική τους πορεία. Τα ερευνητικά ερωτήματα ήταν:

- *Πώς αντιλαμβάνονται οι εκπαιδευτές τον ρόλο τους στην ενδυνάμωση των προσδοκιών των εκπαιδευόμενων στα ΣΔΕ Σωφρονιστικών Καταστημάτων, κατά τη διάρκεια παρακολούθησης του προγράμματος εκπαίδευσης ενηλίκων;*

- *Ποιες είναι οι προσδοκίες των εκπαιδευομένων, σύμφωνα με τους εκπαιδευτές, από τη φοίτησή στα ΣΔΕ Σωφρονιστικών Καταστημάτων;*
- *Ποιοι είναι οι τρόποι με τους οποίους οι εκπαιδευτές ενδυναμώνουν τις προσδοκίες των εκπαιδευομένων στα ΣΔΕ Σωφρονιστικών Καταστημάτων;*

2.2. Δείγμα: Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν δέκα (10) εκπαιδευτές των ΣΔΕ Σωφρονιστικών Καταστημάτων. Αποτελεί δείγμα σκόπιμης δειγματοληψίας, δηλαδή επιλέχθηκαν άτομα με την πρόθεση να βοηθήσουν στην κατανόηση του ρόλου του εκπαιδευτή στην ενδυνάμωση των προσδοκιών των εκπαιδευομένων. Τα σωφρονιστικά ιδρύματα που αναφέρονται στην έρευνα είναι το ΣΚ ΣΔΕ Αυλώνα, στο οποίο διδάσκουν τρεις από τους δέκα εκπαιδευτές, το ΣΚ ΣΔΕ Κορυδαλλού (3) και το ΣΚ ΣΔΕ Ελαιώνα Θηβών (4).

2.3. Τεχνική Έρευνας. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν *ημιδομημένες συνεντεύξεις* (Creswell, 2016). Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν από την ερευνήτρια και κράτησαν περίπου 45-60 λεπτά η κάθε μία. Η έρευνα περιορίστηκε στα ΣΔΕ Σωφρονιστικών Καταστημάτων της Αττικής, λόγω των δυνατοτήτων που είχε η ερευνήτρια για μετακινήσεις.

2.4. Ανάλυση Δεδομένων: Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από τις συνεντεύξεις αναλύθηκαν με τη μέθοδο της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου (Creswell, 2016). Κατά την επεξεργασία των δεδομένων πραγματοποιήθηκε η κωδικοποίηση των ερωτώμενων (EK1 έως EK10) και η ανάλυση του λόγου τους στις συνεντεύξεις, με σκοπό την κατανόηση και κατηγοριοποίηση των βασικών θεμάτων που αναδύθηκαν, καθώς και την εξαγωγή συμπερασμάτων. Η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου είναι μια συστηματική και αντικειμενική μέθοδος για την περιγραφή και την ερμηνεία των προφορικών ή των γραπτών επικοινωνιακών μηνυμάτων. Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με βάση τα θέματα/υποθέματα (θεματική), που αναδείχθηκαν από τις απαντήσεις των ερωτώμενων στα ερευνητικά ερωτήματα (Ισαρη&Πουρκός, 2015). Τα θέματα και τα υποθέματα που αναδύθηκαν είναι:

1^ο Θέμα: Ο ρόλος των εκπαιδευτών ενηλίκων

2^ο Θέμα: Η ενδυνάμωση των προσδοκιών των εκπαιδευόμενων με υποθέματα:

- ✓ Ενθάρρυνση - ενδυνάμωση της μαθητικής τους ιδιότητας με στόχο την επιτυχία τους στο σχολείο.
- ✓ Ενδυνάμωση της εικόνας του εαυτού, κυρίως, μέσα από την ενίσχυση της αυτοπεποίθησής τους.
- ✓ Ενδυνάμωση της πίστης τους στην εκπαίδευση και στην επίδραση της στη ζωή τους.
- ✓ Ενδυνάμωση των προσδοκιών τους για το μέλλον.

3. Τα Αποτελέσματα της έρευνας.

3.1. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα



Ο παρακάτω πίνακας 1 παρουσιάζει το προφίλ των εκπαιδευτών ως προς την ηλικία, το επίπεδο σπουδών, την ειδικότητα, την εργασιακή κατάσταση, την προϋπηρεσία, την εμπειρία, την επιμόρφωσή τους στην εκπαίδευση ενηλίκων και στην ειδική αγωγή.

Εκπ/κός	Ηλικία	Επίπεδο σπουδών	Ειδικότητα	Εργ/κή κατά/ση	Προϋπηρεσία	Εμπειρία στην Εκπαίδ/ση ενηλίκων κρατούμενων	Σεμ/ριοΕκπ/σηςεν ηλικ.	Σεμ/ρια ειδική αγωγή
Εκπ/κός 1	52	Παν/μιο	Μαθ/κός	Ωρομ/ιος και ελεύθ. Επαγγ/τίας	26 χρόνια	Όχι	Ναι	Όχι
Εκπ/κός 2	44	Μεταπτυχ	Επιστ/κόςγρ αμ/σμός	Μόνιμη	9 χρόνια	Ναι	Ναι	Όχι
Εκπ/κός 3	34	Διδ/ρικό	Αγγλική Φιλολογία	Ωρο/θια	1 χρόνο	Όχι	Ναι	Ναι
Εκπ/κός 4	42	Παν/μιο	Περιβ/κήΕκ παιδ/ση	Αναπλ.	4 χρόνια	Ναι	Ναι	Ναι
Εκπ/κός 5	44	Διδ/ρικό	Πολιτισμική Εκπαίδ/ση	Ωρο/θια και εθελόντρια	7 χρόνια	Ναι	Ναι	Ναι
Εκπ/κός 6	48	Παν/μιο	Φιλολόγος	Μόνιμη	8 χρόνια	Ναι	Όχι	Ναι
Εκπ/κός 7	53	Μεταπτυχ	Φιλολόγος	Αναπλ.	13 χρόνια	Ναι	Όχι	Όχι
Εκπ/κός 8	62	Παν/μιο	Γαλλική και αγγλική φιλολογία	Μόνιμη	16 χρόνια	Ναι	Όχι	Όχι
Εκπ/κός 9	53	Μεταπτυχ	Δασκάλα	Μόνιμη	29 χρόνια	Ναι	Όχι	Όχι
Εκπ/κός 10	42	Μεταπτυχ	Φιλολόγος	Αναπλ.	7 χρόνια	Ναι	Ναι	Ναι

Πίνακας 1. Το προφίλ των εκπαιδευτικών

Ο πίνακας αυτός δείχνει το προφίλ των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα. Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί είναι γυναίκες (60%) και έχουν ηλικία μεταξύ 40 και 50 ετών (50%). Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί έχουν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (80%) και ειδικεύονται στην εκπαίδευση ενηλίκων (60%). Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί έχουν εμπειρία στην εκπαίδευση ενηλίκων κρατούμενων (60%).

3.2. Ο ρόλος του Εκπαιδευτή στα ΣΔΕ Σωφρονιστικών Καταστημάτων

Στην ερώτηση ποιον ρόλο θεωρούν ότι έχουν οι ίδιοι κατά προτεραιότητα ως ΕΕ στα Σωφρονιστικά καταστήματα οι περισσότεροι εκπαιδευτές (7) δήλωσαν πως ο ρόλος του εμπυχωτή ενηλίκων είναι αυτός που θα τους χαρακτήριζε περισσότερο. Τρεις ανέφεραν ακόμα τον Παιδαγωγικό Ρόλο, δύο του Καθοδηγητή και ένας του Ηγέτη.

Ενδεικτικές απαντήσεις τους είναι:

«Ναι, τον ρόλο του καθοδηγητή, του εμπυχωτή, του ηγέτη, όχι πιο πολύ του εμπυχωτή, με ενδιαφέρει οι εκπαιδευόμενοι στο συγκεκριμένο πλαίσιο να κατανοήσουν και να αγαπήσουν τη μάθηση πρώτα από όλα και μετά την αγγλική γλώσσα, να δουν πως η μάθηση μπορεί να δώσει άλλες διεξόδους και δρόμους για τη ζωή». EK3

«Εμπυχωτήρια ξεκάθαρα, εγώ δουλεύω πάρα πολύ στη βάση της εμπύχωσης». EK5

«...Αν μιλάμε για έναν εκπαιδευτικό που αγαπάει τη δουλειά του και την παίρνει στα σοβαρά και δεν το βλέπει καθαρά σαν εργασιακή σχέση, είναι εμπυχωτής, στήριγμα, ψυχολόγος, γονιός, θα πρέπει να μπει λίγο-λίγο σε όλους αυτούς τους ρόλους...».EK8

«...Ο εμπυχωτής είναι πολύ σπουδαίος ρόλος εκεί που είμαστε, γιατί η εργασία περισσότερο γίνεται σε ομάδες, γιατί θέλουμε να αναπτύξουμε και τις κοινωνικές δεξιότητες των κοριτσιών». EK9.

«...Εγώ πιστεύω ότι ο εμπυχωτικός ρόλος είναι ο πιο σημαντικός ρόλος και αυτός που έχουν περισσότερο ανάγκη οι μαθητές...».EK10

3.3. Ο ρόλος του ΕΕ στα ΣΔΕ Σωφρονιστικών Καταστημάτων που επιθυμούν οι εκπαιδευόμενοι

Στην ερώτηση ποιος είναι ο επιθυμητός ρόλος από τους εκπαιδευόμενους, κατά την άποψή τους, οι εκπαιδευτές απάντησαν ότι ο πιο επιθυμητό ρόλος είναι του παιδαγωγού (6). Άλλοι σημαντικοί ρόλοι είναι του εμπυχωτή, του γονέα και του βοηθού. Ενδεικτικές απαντήσεις είναι:

«Ο βασικός ρόλος που προτιμούν είναι του δασκάλου, τους αρέσει να μαθαίνουν καινούργια πράγματα, νιώθουν αυτοπεποίθηση, νιώθουν αυτοβελτίωση, νιώθουν ότι ανεβαίνουν ένα σκαλί στα δικά τους μάτια».EK2

«...Οι εκπαιδευόμενες αρχικά προτιμούν τον παραδοσιακό εκπαιδευτικό, έρχονται στο σχολείο, και θέλουν έναν εκπαιδευτικό που θα τους λέει πράγματα, θα κάνει διάλεξη ουσιαστικά, γιατί πιστεύουν ότι έτσι θα μάθουν και βέβαια αισθάνονται και ασφάλεια...». EK9

«Νομίζω του εμπυχωτή, έχουν ανάγκη την ενθάρρυνση για να ολοκληρώσουν τη διαδικασία. Αυτά τα παιδιά έχουν πολύ μεγάλη ανάγκη από αγάπη, άρα λοιπόν το πρώτιστο είναι να θεωρούν ότι έχουν ένα κλίμα οικογένειας, ένα κλίμα αγάπης που τους αποδέχονται, το πρώτο είναι αυτό...». EK7

4. Η ενδυνάμωση των προσδοκιών των εκπαιδευόμενων

4.1. Οι προσδοκίες των εκπαιδευομένων από τη φοίτησή τους στα ΣΔΕ Σωφρονιστικών Καταστημάτων

Στην ερώτηση ποιες προσδοκίες θεωρούν ότι έχουν οι εκπαιδευόμενοι από τη φοίτησή τους στα ΣΚΣΔΕ οι εκπαιδευτές έδωσαν μια ποικιλία απαντήσεων που είναι: Η απόκτηση γνώσεων της Ελληνικής ως Δεύτερης Ξένης Γλώσσας (5), η απόκτηση απολυτηρίου Δημοτικού-Γυμνασίου-Λυκείου (3), η εύρεση εργασίας (2), ο ευεργετικός παράγοντας για τη έκτιση της ποινής τους (2), η γνώση ξένων γλωσσών (1) και η ένταξή τους στην κοινωνία μετά την έκτιση της ποινής. Ενδεικτικές απαντήσεις:

«Οι προσδοκίες τους διαφοροποιούνται. Οι εκπαιδευόμενοι παραδείγματος χάρη πουείναι ξένοι, που είναι αλλοδαποί, προσδοκία είναι να μπορέσουν να μάθουν τη γλώσσα του τόπου στον οποίο βρίσκονται...». ΕΚ6

«Κοίταξε να δεις οι Ελληνίδες Ρομά που έρχονται στο σχολείο θέλουν να μάθουν να διαβάζουν και να γράφουν... χρειάζονται και ένα απολυτήριο δημοτικού μήπως βρουν κάποια εργασία και αλλάξουν τη ζωή τους όταν βγουν έξω. Οι αλλοδαπές ... εκείνες έρχονται περισσότερο για να μάθουν τη γλώσσα, είναι κοπέλες δηλαδή που στις χώρες τους έχουν πάει σχολείο, είναι σε πολύ καλό επίπεδο και έρχονται για να μάθουν τη γλώσσα και μάλιστα πολλές από αυτές πριν τελειώσει η χρονιά έχουν πάρει και το απολυτήριο τους...». ΕΚ9

«...το μεγαλύτερο ποσοστό εκπαιδευομένων έρχεται στο σχολείο πρώτα απ' όλα για τον ευεργετικό παράγοντα, το λεγόμενο μεροκάματο, έρχονται δηλαδή στο σχολείο, καθώς έχουν μείωση της ποινής τους, ωστόσο οι αλλοδαπές κρατούμενες θέλουν να μάθουν τη γλώσσα, να μάθουν να μιλάνε ελληνικά για να μπορέσουν βγαίνοντας από τη φυλακή να είναι σε θέση να συνεννοούνται και να μπορέσουν να βρουν μια δουλειά να εργαστούν. Από την άλλη πλευρά οι Ελληνίδες θέλουν να μάθουν πράγματα, θέλουν να διευρύνουν τις γνώσεις τους και μέσα από το σχολείο, πέρα από το απολυτήριο γυμνασίου που θα πάρουν...». ΕΚ10

«Τα παιδιά μας έχουν προσδοκίες, και είναι παιδιά που τα έχουν διώξει, τα έχει απορρίψει η κοινωνία και πολλά από αυτά θέλουν να νιώθουν ότι δεν είναι έτσικαι όταν καταφέρνουμε να τους το περάσουμε αυτό είναι για εμάς επιτυχία...». ΕΚ8

4.2. Τρόποι ενδυνάμωσης των προσδοκιών των εκπαιδευομένων

Στην ερώτηση αν θεωρούν ότι ενδυναμώνουν οι ίδιοι αυτές τις προσδοκίες οι απαντήσεις είναι θετικές. Οι τρόποι ενδυνάμωσης των εκπαιδευομένων, όπως προκύπτουν από τις συνεντεύξεις των εκπαιδευτών είναι σε πολλά επίπεδα, όπως:

- ✓ Ενθάρρυνση - ενδυνάμωση της μαθητικής τους ιδιότητας με στόχο την επιτυχία τους στο σχολείο.
- ✓ Ενδυνάμωση της εικόνας του εαυτού κυρίως μέσα από την ενίσχυση της αυτοπεποίθησης τους.
- ✓ Ενδυνάμωση της πίστης τους στην εκπαίδευση και στην επίδραση της στη ζωή τους.
- ✓ Ενδυνάμωση των προσδοκιών τους για το μέλλον.

4.2.1. Ενθάρρυνση –ενδυνάμωσης της μαθητικής ιδιότητας των εκπαιδευομένων με στόχο την επιτυχία τους στο σχολείο.

Σε αυτήν την ερώτηση οι εκπαιδευτές απάντησαν ότι προσπαθούν να ενδυναμώσουν την ιδιότητα του μαθητή στους εκπαιδευόμενους με στόχο την επιτυχία στο σχολείο και την απόκτηση του απολυτηρίου. Γι' αυτό προετοιμάζουν πολύ καλά τη διδασκαλία τους, αξιοποιώντας μια σειρά από εκπαιδευτικά υλικά και τεχνικές διδασκαλίας, όπως: οι ασκήσεις, τα φύλλα εργασίας, οι ομάδες εργασίας και οι διαδικτυακές ομάδες, η συζήτηση και το θέατρο, που ενεργοποιούν την ενεργητική συμμετοχή των εκπαιδευομένων, την ανάπτυξη της κριτικής τους σκέψης και την αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Ενδεικτικές απαντήσεις:

«Προσέχω πολύ την προετοιμασία σημειώσεων και ασκήσεων, αλλά αξιοποιώ και το Internet και το Facebook στη διδασκαλία, αλλά και για ομάδες». EK1

«Τους ενθαρρύνω καταρχήν να μου λένε τη γνώμη τους, να μου λένε προηγούμενες εμπειρίες που είχαν, μοιράζω φύλλα εργασίας τα οποία πάντα έχω προετοιμάσει με βάση τους ίδιους, πηγαίνω από πάνω τους και τους βοηθώ σε ότι δεν κατανοούν, σε ότι δεν μπορούν να λύσουν». EK4

«Καταρχάς μαθησιακά και διδακτικά τους στηρίζω με το να έχω προγράμματα εξατομικευμένα, ανάλογα με τις ανάγκες του καθενός...». EK6

«Βοηθώ να μπορέσουν να ξεδιπλώσουν εκτός από τα συναισθήματά τους και όλα τα talέντα που έχουν, γιατί πολλές φορές παιδιά που έρχονται μαθητές στο σχολείο έχουν κάποια γνώση για τον εαυτό τους, βέβαια η αυτοεκτίμησή τους είναι πολύ χαμηλή, αλλά ανακαλύπτουν και talέντα που δεν γνώριζαν πολλές φορές στα καλλιτεχνικά, στο μάθημα της ζωγραφικής ανακαλύπτουμε πάρα πολλά talέντα, στο μάθημα της μουσικής ανακαλύπτονται πάρα πολλά talέντα που μπορούν να τραγουδήσουν, που μπορούν να γράψουν στίχους, που μπορούν να εξωτερικεύσουν όλα αυτά που αισθάνονται μέσα από ένα τραγούδι ή τη ζωή που έχουν βιώσει ή οποιαδήποτε θέματα θέλουν τα ίδια να βγάλουν προς τα έξω...». EK7

«...Εγώ βέβαια έχω σωθεί με το θέατρο, το χρησιμοποιώ πάρα πολύ ως μέσο για να βοηθήσω την κατανόηση σε όλα τα μαθήματα και με βιωματική μάθηση, όλα τα μαθαίνουμε με βιωματικό τρόπο, ιδίως εκεί πέρα δεν μπορούμε να κάνουμε κάτι άλλο». EK9

4.2.2. Ενδυνάμωση της εικόνας του εαυτού κυρίως μέσα από την ενίσχυση της αυτοπεποίθησής τους.

Σύμφωνα με τους εκπαιδευτές, η εκπαίδευση συμβάλλει στη βελτίωση του γνωστικού και του κοινωνικού επιπέδου των κρατούμενων. Αυτό συμβάλλει στην ενίσχυση της αυτοπεποίθησής τους, ότι αφού τα κατάφεραν στο σχολείο μπορούν να τα καταφέρουν και στην επανένταξή τους στην κοινωνία. Ενδεικτικές απαντήσεις:

«Θεωρώ ότι η κατανόηση είναι αυτό που τονώνει πολύ την αυτοεκτίμησή τους, να τους δείξεις δηλαδή ότι τους καταλαβαίνεις και τους ακούς, τους νοιάζεσαι είναι πολύ σημαντικό για την αυτοεκτίμησή τους και επίσης ότι τους σέβεσαι είναι επίσης πάρα πολύ σημαντικό σεβασμός δηλαδή στα πρόσωπά τους, τους κάνει καλό και τους βοηθάει πάρα πολύ». EK1

«Η εκπαίδευση από ότι έχουμε δει στα σχολεία ειδικά των καταστημάτων κράτησης, ή μάλλον ειδικά στα

καταστήματα κράτησης όπου υπάρχουν σχολεία, είναι το πρώτο και το βασικότερο στοιχείο για την αυτοεκτίμησή τους, είναι αυτό που τους κάνει να νιώθουν ότι είναι άνθρωποι...». EK2

«Η αίσθηση ότι εξελίσσονται και ότι υπάρχουν, ότι για αυτές υπάρχει μία δεύτερη ευκαιρία στη ζωή μετά τη φυλακή, μας βελτιώνει την εικόνα που έχουν για τον εαυτό τους. Ρωτούν αν με δεις έξω κυρία θα με χαιρετήσεις; Δηλαδή θα με δέχεσαι; Θα με αποδεχθείς και έξω άμα με δεις; ».EK4

«Αποκτούν αυτοπεποίθηση όταν τους δείξεις ότι αξίζουν, ότι έχουν ικανότητες, τις οποίες δεν είχαν ανακαλύψει μέχρι τώρα και ότι είναι άνθρωποι, μαθητές ισάξιοι με τους υπόλοιπους μαθητές, πού βρίσκονται στα έξω σχολεία...». EK6

«Κοιτάζτε με το να λαμβάνουν γνώσεις βελτιώνονται πάρα πολύ σημαντικά στο γνωστικό τους επίπεδο και αυτό κατά επέκταση τις βοηθάει να βελτιώσουν την αυτοεκτίμησή τους, βελτιώνουν την εικόνα που έχουν για τον εαυτό τους, σταματάνε να θεωρούν ότι δεν μπορούν να καταφέρουν πράγματα και πιστεύουν πιο πολύ στο τι μπορούν να καταφέρουν οι ίδιες και αυτό τους βοηθάει πιστεύω πάρα πολύ. Μέσω της εκπαίδευσης πιστεύω ότι αισθάνονται την ισοτιμία που υπάρχει μέσα στην αίθουσα...». EK10

4.2.3. Ενδυνάμωση της πίστης τους στην εκπαίδευση και στην επίδρασή της στη ζωή τους.

Οι εκπαιδευτές θεωρούν πολύ σημαντικό να καλλιεργήσουν την πίστη των εκπαιδευομένων στην εκπαίδευση, ως ένα μέσο που θα ενδυναμώσει τις προσδοκίες τους για τη ζωή τους γενικότερα, κυρίως όταν αποφυλακιστούν. Ενδεικτικές απαντήσεις:

«Στο σχολείο καταλαβαίνουν ότι κερδίζουν μόρφωση, ότι βελτιώνεται το γνωστικό τους επίπεδο και το κοινωνικό, επικοινωνούν με κόσμο εκτός του καταστήματος κράτησης, οι οποίοι είναι εκπαιδευτές και μπορούν να συζητήσουν μαζί τους διάφορα πράγματα».EK3

«Οι εκπαιδευόμενοι έρχονται από τον χώρο της φυλακής, που είναι απαξιωμένες οι ανθρώπινες σχέσεις... Εδώ όμως νιώθουν ότι η κοινωνία φτιάχνεται μες στο σχολείο, δεν είναι η κοινωνία της φυλακής, του κελιού και αρχίζουν να ξαναθυμούνται πόσο αξίζει να ζουν σαν άνθρωποι, αλλά και πόσο οφείλουν και οι ίδιοι να φέρονται, γιατί αν μην ξεχνάμε αυτό που συμβαίνει στη φυλακή που είναι μία μικροκοινωνία αναπαράγεται εξαιτίας όλων των ανθρώπων που ζουν στη φυλακή». EK5

«Ναι είναι ένας παράγοντας μέσα στον οποίο, με όλα αυτά που κάνουμε, οδηγείται το μυαλό τους σε θετικές σκέψεις και πολλές φορές το λένε και οι ίδιοι... Ναι, τους ανοίγει ένα παράθυρο προς την ελευθερία και προς το όνειρο για το μέλλον». EK6

«Η εκπαίδευση και από έρευνες είναι το Α και το Ω στις φυλακές, η εκπαίδευση είναι αυτή που θα βοηθήσει τις κρατούμενες να αλλάξουν έτσι, να ψαχτούν λίγο, να βρουν τον εαυτό τους, να κάνουν την αλλαγή στη ζωή τους... Η εκπαίδευση μόνο μπορεί να αλλάξει τον τρόπο σκέψης τους».EK9

4.2.4. Ενδυνάμωση των προσδοκιών τους για το μέλλον.

Τέλος, οι εκπαιδευτές θεωρούν ότι η ενδυνάμωση των προσδοκιών των εκπαιδευομένων για τη μελλοντική, έξω από τη φυλακή ζωή τους, είναι ένα σημαντικό έργο γι' αυτούς. Ενδεικτικές απαντήσεις:

«Κοίταξε καταρχάς ξαναλέω είμαι πολύ ενθαρρυντική, αυτό συγκεκριμένα σε μένα είναι πολύ σημαντικό, πάω με χαμόγελο, λέω μπράβο... Για να τους ενεργοποιήσω τώρα χρησιμοποιώ πολύ ερωτήσεις... και είναι πολύ σημαντικό μέσα στη φυλακή να τους δείχνεις ότι όλη η εμπειρία σου από όπου κι αν έρχεσαι, ότι και αν σ' αρέσει, δεν είναι χαμηλή, ούτε ακατάλληλη, είναι το μάθημα, είναι μέρος της συζήτησης που κάνουμε είναι εδώ, της ποικιλίας του πολιτισμού μας δηλαδή. Προσπαθώ να τους ανοίγω ένα παράθυρο στο μέλλον έξω από τη φυλακή...». EK5

«...Να βελτιωθούν, προσπαθούμε να δουν με διαφορετικό μάτι το σχολείο, τα οφέλη που μπορεί να έχουν από αυτό, όχι μόνο στην κοινωνία γενικά, για τον εαυτό τους, για τον χαρακτήρα τους, για το πως μπορούν να αναπτύξουν αυτοί τον εαυτό τους, την ψυχή τους και τον χαρακτήρα τους».EK8

«Αυτό που προσπαθώ είναι μετά από αυτήν την εκπαίδευση να μην ξαναγυρίσουν, να έχουν μία ομαλή επανένταξη στην κοινωνία, να μη γυρίσουν πάλι πίσω γιατί αυτό είναι το πρόβλημα με τους κρατούμενους, ένα μεγάλο ποσοστό γυρίζει πίσω... Αυτό λοιπόν είναι πάρα πολύ θετικό και αυτό θέλουμε να βγούνε έξω και να μπορέσουν να πιάσουν μία δουλειά και να μην επιστρέψουν πάλι στη φυλακή, να αλλάξουν τη ζωή τους, να αλλάξουν τη σκέψη τους και να κάνουν μία φυσιολογική ζωή». EK9

«Προτεραιότητά μας είναι να είναι καλά οι εκπαιδευόμενοι οπότε φροντίζουμε να δημιουργήσουμε ένα κλίμα ασφάλειας και εμπιστοσύνης έτσι ώστε να βοηθήσουμε τις εκπαιδευόμενες να αισθανθούν οικεία ...να έρχονται στα μαθήματα, να παρακολουθούν δηλαδή και μέσα από όλη αυτή τη διαδικασία να καταφέρουμε βγαίνοντας από τη φυλακή να έχουμε δημιουργήσει ανθρώπους ολοκληρωμένους που να έχουν κατανοήσει τα λάθη που έχουν κάνει στο παρελθόν...».EK10

5. Συμπεράσματα - Συζήτηση

Στην παρούσα εργασία έγινε προσπάθεια να διερευνηθεί ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων στην ενδυνάμωση των προσδοκιών των ενήλικων εκπαιδευομένων, που φοιτούν σε Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας των Σωφρονιστικών Καταστημάτων (ΣΔΕ ΣΚ). Για τον σκοπό αυτόν πραγματοποιήθηκε εμπειρική έρευνα, προκειμένου να καταγραφούν οι απόψεις των ίδιων των εκπαιδευτών για τον ρόλο που εκείνοι θεωρούν ότι διαδραματίζουν στα ΣΔΕ ΣΚ και στους τρόπους, με τους οποίους ενδυναμώνουν τις προσδοκίες των εκπαιδευομένων. Τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τα ποιοτικά δεδομένα επιβεβαιώνονται και από τη σχετική βιβλιογραφία. Ωστόσο, τα συμπεράσματα της έρευνας δεν μπορούν να θεωρηθούν γενικεύσιμα, καθώς μέσω της ποιοτικής μεθόδου που ακολουθήθηκε για τη διεξαγωγή της, το δείγμα δεν είναι αντιπροσωπευτικό.

Στην έρευνα έλαβαν μέρος δέκα εκπαιδευτές ενηλίκων, που εργάζονται σε τρία διαφορετικά σχολεία σωφρονιστικών καταστημάτων και συγκεκριμένα, του Κορυδαλλού, του Ελαιώνα Θήβας και του Αυλώνα Αττικής. Η συμμετοχή τους στην έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη χρήση της ημιδομημένης συνέντευξης και στη συνέχεια έγινε ανάλυση του περιεχομένου με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα. Τα δεδομένα που προκύπτουν από την παρούσα έρευνα αναδεικνύουν τον πολυδιάστατο ρόλο του εκπαιδευτή στα ΣΔΕ ΣΚ. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα οι ερωτώμενοι εκπαιδευτές,στην πλειοψηφία τους, θεωρούν πως ο ρόλος του εκπαιδευτή/παιδαγωγού είναι πολύ σημαντικός σε όλη την εκπαιδευτική διαδικασία, με τον ρόλο του Εμψυχωτή να υπερτερεί στις απαντήσεις τους. Η επιλογή αυτή συνδέεται με τις

ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν σε αυτά τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, όπου ο εκπαιδευτής είναι και λίγο ψυχολόγος, λίγο γονέας, λίγο βοηθός.

Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνουν την έρευνα της Ζυγογιάννη (2014), σύμφωνα με την οποία ο εκπαιδευτής λειτουργεί ως εμπυχωτής, όπου διαπιστώνεται ότι οι εκπαιδευόμενοι αναζητούν στο πρόσωπο του εκπαιδευτή τους το άτομο εκείνο, που θα τους εμπυχώνει και θα τους καθοδηγεί προς την επίτευξη των προσδοκιών τους. Ωστόσο, είναι ενδιαφέρον στοιχείο ότι, κατά την άποψή τους, οι εκπαιδευόμενοι επιλέγουν τον ρόλο του παιδαγωγού κατά προτεραιότητα. Αυτό πιθανόν συνδέεται με την πρότερη εμπειρία τους από τους εκπαιδευτικούς, που είχαν στην τυπική εκπαίδευση. Οι απόψεις αυτές συνάδουν με τα αποτελέσματα της έρευνας των Παπαϊωάννου, Ανάγνου&Βεργίδης (2016), όπου διαφαίνεται η σπουδαιότητα του ρόλου του δασκάλου, που διαδραματίζει ο εκπαιδευτής.

Ως προς τις προσδοκίες των εκπαιδευομένων και τους τρόπους ενδυνάμωσής τους από τους εκπαιδευτές, οι εκπαιδευτές έδωσαν μια ποικιλία απαντήσεων, όπως: Η απόκτηση γνώσεων της Ελληνικής ως Δεύτερης Ξένης Γλώσσας, η απόκτηση απολυτηρίου Δημοτικού-Γυμνασίου-Λυκείου, η εύρεση εργασίας, ο ευεργετικός παράγοντας για τη έκτιση της ποινής τους, η γνώση ξένων γλωσσών και η ένταξή τους στην κοινωνία μετά την έκτιση της ποινής. Σημαντικότερες προσδοκίες φαίνεται να είναι η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας (αφορά τους κρατούμενους διαφορετικής προέλευσης), καθώς και η εύρεση εργασίας. Το συγκεκριμένο εύρημα επιβεβαιώνει και η έρευνα του Βεργίδη και συν.(2007).

Οι τρόποι με τους οποίους οι εκπαιδευτές ενδυναμώνουν τις προσδοκίες των εκπαιδευομένων είναι σε πολλά επίπεδα, όπως: -Ενδυναμώνουν τη μαθητική τους ιδιότητα με στόχο την επιτυχία τους στη φοίτηση και την απόκτηση του απολυτηρίου του Γυμνασίου. - Ενδυναμώνουν την εικόνα του εαυτού κυρίως μέσα από την ενίσχυση της αυτοπεποίθησής τους. - Ενδυναμώνουν την πίστη τους στην εκπαίδευση και στην επίδραση της στη ζωή τους. - Ενδυναμώνουν τις προσδοκίες τους για το μέλλον.

Ως προς την επιτυχημένη σχολική φοίτηση οι τρόποι που επιλέγουν οι εκπαιδευτές για να ενισχύσουν την αυτοπεποίθηση των εκπαιδευομένων και να τους οδηγήσουν στην αλλαγή είναι η ενεργητική συμμετοχή, οι ομαδικές εργασίες, η συζήτηση, η ενθάρρυνση και η επιβράβευση. Το συγκεκριμένο εύρημα ταυτίζεται με εκείνο της Ζυγογιάννη (2014), όπου διαφαίνεται πως οι εκπαιδευτές, εφαρμόζοντας τις ενεργητικές εκπαιδευτικές τεχνικές και αξιοποιώντας τις αρχές εκπαίδευσης ενηλίκων, καταφέρνουν να βοηθήσουν τους εκπαιδευόμενους να συμμετάσχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία και να επιτύχουν τους στόχους τους.

Επιπλέον, οι εκπαιδευτές ενηλίκων στηριζόμενοι στην ενθάρρυνση, στην εμπύχωση, στον διάλογο επιτυγχάνουν να ενδυναμώσουν την αυτοπεποίθηση των εκπαιδευομένων να πιστέψουν και να στηριχτούν στην εκπαίδευση, ως ένα σημαντικό βοηθητικό μέσο για τη μελλοντική ζωή τους έξω από τη φυλακή.

Συμπερασματικά, μέσα από την παρούσα μελέτη επιβεβαιώνεται το γεγονός ότι το έργο που επιτελείται στα ΣΔΕ σωφρονιστικών καταστημάτων είναι σπουδαίο και σημαντικό. Οι εκπαιδευτές που υπηρετούν στα σχολεία αυτά διαδραματίζουν σπουδαίο ρόλο για τους

εκπαιδευόμενους, καθώς τους καθοδηγούν, τους συμβουλεύουν, τους εμπυχώνουν και γενικότερα συμβάλλουν με καταλυτικό τρόπο, ώστε να στεφτεί ακόμα και η ελάχιστη προσπάθεια των εκπαιδευόμενων με επιτυχία.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Ανάγνου, Ε. & Βεργίδης, Δ. (2008). *Οι στρατηγικές δράσεις των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας. Το θεσμικό πλαίσιο και η συμβολή των διευθυντών*. Εκπαίδευση Ενηλίκων. Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων, 4 (13), 11-18.
- Βεκρής, Λ. (2010). Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: Ένα ευρωπαϊκό πειραματικό πρόγραμμα κατά του αποκλεισμού – Η ελληνική εκδοχή. Στο Βεκρής, Λ. & Χοντολίδου, Ε. (επιμ.) Προδιαγραφές Σπουδών για τα Σχολεία Δεύτερης (σελ.15-24). Αθήνα Γ.Γ.Δ.Β.Μ-Ι.Δ.Ε.Κ.Ε.
- Βεργίδης, Δ., (2008). *Η εξέλιξη της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα και η κοινωνικο-οικονομική λειτουργία της*. Πάτρα :ΕΑΠ.
- Βεργίδης, Δ., Ασημάκη, Α. & Τζιντζίδη, Α. (2007). Η εκπαίδευση των κρατούμενων. Το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας στη Φυλακή Κορυδαλλού. *Επιστημονική επετηρίδα Αρέθας, τόμος IV, 61-93*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, ΠΤΔΕ, σ. 61-89.
- Βεργίδης, Δ. & Ασημάκη, Α. (2008). Η συμβολή των διευθυντών στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας την περίοδο της πειραματικής λειτουργίας τους. Σύγχρονη Εκπαίδευση, 154, 69-83.
- Βεργίδου, Α., Βεργίδης, Δ. & Υφαντή, Α., (2018). *Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: Εκπαιδευτικές Καινοτομίες και Σχολική Κουλτούρα. Αναπαραγωγή ή Προσαρμογή; Επιστήμες Αγωγής*,(2), 169-186.
- Creswell, J. W. (2016). *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση: Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας* (μτφ: Κουβαράκου, Ν.) Αθήνα: Ίων
- Jaques, D. (2004). *Μάθηση σε ομάδες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ζυγογιάννη, Σ. (2014). *Απόψεις εκπαιδευτών και εκπαιδευόμενων για το ρόλο του εκπαιδευτή ενηλίκων σε προγράμματα επιμόρφωσης μεταναστών κρατούμενων: η 163 περίπτωση του προγράμματος εκμάθησης ελληνικής γλώσσας «Οδυσσέας» στον Ελεώνα Θηβών*. Αθήνα: Διπλωματική Εργασία. ΕΑΠ.
- Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο από τη βάση δεδομένων: <https://www.kallipos.gr/el>
- Καλογρίδη, Σ. (2011). Η Αυτοκατευθυνόμενη Μάθηση ως Στρατηγική Μάθησης των Εκπαιδευτών Ενηλίκων. Στο Α. Παπασταμάτης, Ε. Βαλκάνος, Ε. Πανιτσίδου & Γ. Ζαρίφης (Επιμ.), *Διά Βίου Μάθηση & Εκπαιδευτές Ενηλίκων: Θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις* (σ. 42-58). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου

Μακεδονίας, ISBN:978-960-8396-59-3.

- Καπέλλου, Β. & Χαλούλια, Ε. (2019). Ο καινοτόμος ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων στο ΣΔΕ σωφρονιστικού καταστήματος: Η περίπτωση του ΣΔΕ Δομοκού. *Εκπαίδευση, Δια Βίου Μάθηση, Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη, Καινοτομία και Οικονομία*, 2, 504-513.
- Λάλος, Γ. (2011). *Απόψεις και στάσεις εκπαιδευτών ενηλίκων για Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας. Μια μελέτη περίπτωσης των ΣΔΕ Θεσσαλίας*. Τρίκαλα: Λογείον.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2002). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Κέντρο Λεξικολογίας.
- Παπαϊωάννου, Β., Ανάγνου, Ε. & Βεργίδης, Δ. (2016). Ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων κρατουμένων. Μια μελέτη περίπτωσης. *Επιστημονικό Εκπαιδευτικό Περιοδικό «εκπαιδευτικός κύκλος»*, 4(2), σσ. 41-60.
- Ρηγούτσου, Ε. (2005). *Συμβουλευτική Κρατουμένων*. Αθήνα: ΙΔΕΚΕ, ΥΠΕΠΘ, ΕΠΕΑΕΚ 2, Μέτρο 1.1. ενέργεια 1.1.2., Πράξη 1.1.2Β.
- Rogers, A. (1999). *Η Εκπαίδευση Ενηλίκων*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Salzberger-Wittenberg, I. (1996). *Η συναισθηματική εμπειρία της μάθησης και της διδασκαλίας*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Τσιμπουκλή, Α., & Φίλλιπς, Ν. (2008). Εκπαίδευση Εκπαιδευτών Ενηλίκων. Πρόγραμμα Δια Βίου Εκπαίδευσης Από Απόσταση. Εκπαιδευτικό Υλικό. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ, ΓΓΕΕ, ΙΔΕΚΕ.

Ξενόγλωσσες

- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Cambridge University Press.
- Costelloe, A. & Warner, K. (2003). *Beyond 'Offending Behavior': The Wider Perspectives of Adult Education and the European Prison Rules. This is a revised version of a paper first presented to the 9th EPEA International Conference on Prison Education, Langesund, Norway, p.p. 1-16.*
- Costelloe, A. & Warner, K. (2014). *Prison education across Europe: Policy, practice, politics*. London Review of Education, 12.
- Council of Europe (1990). *Legal affairs. Education in prison. Recommendation no. R (89) 12 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 13 October 1989 and explanatory memorandum.*
- European Commission (1995), White paper on Education and Training Teaching and Learning – Towards the Learning Society, Brussels.
- Kett, M. (1995). *Survey of prisoners' attitudes to education*. Wheatfield Place of Detention. Unpublished report.
- Margo, K. (2002). *Exploring teaching roles and responsibilities in adult literacy education: Do*

teachers see themselves as transformative educators? Proceedings of the 21st Annual Conference of the Canadian Association for the Study of Adult Education (CASAE), pp. 171-177.

Parker, E. (1990). The Social-Psychological Impact of a College Education on the Prison Inmate. *Journal of Correctional Education*, 41(3), 140-146.

Wright, R. (2005). *Going to Teach in Prisons: Culture Shock*. The Journal of Correctional Education, 56 (1), pp. 19- 37.

NOMOI

Νόμος 3369 (2005). Συστηματοποίηση της δια βίου μάθησης και άλλες διατάξεις

Νόμος 3699 (2008). Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

Νόμος 4019 (2011). Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις

Νόμος 5959 . Πρόγραμμα σπουδών

ΦΕΚ

Υπουργική Απόφαση 2373/2003. Οργάνωση και λειτουργία των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας

ΦΕΚ Α 188/ 23-09-1997: ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 2525, Ενιαίο Λύκειο, πρόσβαση των αποφοίτων του στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και άλλες διατάξεις.

ΦΕΚ Α 291/ 24-12-1999: ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 2776, Σωφρονιστικός Κώδικας.

ΦΕΚ Β 1861/ 08-07-2014: Απόφαση με αριθμό 5953, Κανονισμός Οργάνωσης και Λειτουργίας των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.).